

Катарина Дмитровић

katarina.dmitrovic@gmail.com

Први становници на територији Драгачева**Апстракт:**

У раду се анализирају основне карактеристике материјалних трагова људи који су насељавали територију Драгачева током праисторије. Типичним облицима материјалне културе као и појавама одређена је стилско-типолошка, културна и хронолошка припадност. Исто тако, апострофиране су регионалне особености на основу којих је Драгачево препознатљиво у ширим географским оквирима.

Кључне речи:

Драгачево, материјална култура, праисторија, некрополе

Најстарији подаци о праисторијским археолошким остацима на територији Драгачева односе се најчешће на тумуле, који су се, захваљујући своме специфичном облику, издвајали у пејсажу и тиме изазивали радозналост путописаца и истраживача. Прва археолошка истраживања су изведена већ крајем XIX stoleћа захваљујући труду тадашњег професора чачанске гимназије Симе Тројановића, који је истражио неколико тумула у атарима драгачевских села Марковица и Негришори, а резултате истраживања објавио (Тројановић 1890; Тројановић 1892). Поред описа самих истраживања оставио је и значајна запажања о броју и диспозицији тумула, појединим налазима из праисторије, као и другим археолошким локалитетима из чачанске околине. Вредна сведочења налазимо и у делима Феликса Каница (Каниц 1985), А. Станојевића (Станојевић 1890), Михаила Валтровића (Валтровић 1890), Јована Ердељановића (Ердељановић 1902).

Организована и тематска истраживања праисторијских локалитета на овом подручју започета су тек након оснивања Народног музеја у Чачку 1952. године и запошљавања школованог стручног кадра, чиме је рад на истраживању праисторије чачанског краја ушао у нову фазу (Дмитровић 2001). Свакако, највећа пажња је поклоњена испитивању тумула услед њихове лакше идентификације, али и угрожености.

Област Драгачева, на чијој се територији данас налази општина Лучани, представља једну од неколико микрогеографских целина из северног дела Унутрашњих Динарда Старовлашко-рашке висије у Западној Србији. Њена територија пружа се од реке Западне Мораве на северу, до планина Троглав и Чемерно на југу. Од планине Овчар граница иде венцем планине Јелице на истоку. На југозападу

заузима правац паралелан са реком Моравицом до развођа према Голијској Моравици на западу¹ (Поповић 2006, 9,11).

Неолит

Најстарији трагови боравка људи на овим просторима потичу из времена неолита. Овом раздобљу припадају остаци два насеља на локалитетима Велике Ливаде у Крстацу и Брег у Гучи.² На основу стилско-типолошке анализе откривеног материјала са оба локалитета установљено је да се датирају у фазу Винча – Плочник I, чија су налазишта, за разлику од претходне фазе, бројнија и са израженијом вертикалном стратиграфијом. Наши локалитети припадају класичној, „српској“ варијанти винчанске културе. Мада, квалитет керамике одликује лошија израда, што се обично образлаже периферним положајем налазишта из околине Чачка у односу на ужи центар. Керамички материјал са драгачевских локалитета у потпуности припада тамној (сиво-црној) грнчарији, док је површина посуда врло ретко глачана или полирана. (Сл.1) Фигурална пластика припада плочничком типу са полигоналном маском, и са рукама у облику патрљака или савијеним према куковима.(Сл. 2) Орнамент је заступљен у врло малом проценту, а рад је канеловање или жигосање (Никитовић 1992).

Након периода енеолита, чији материјални остаци још увек нису откривени на локалитетима Драгачева, време бронзаног доба је далеко боље познато и истражено. Одмах се запажа, да и поред релативно великог броја испитаних налазишта, засада немамо ниједно насеље, тако да нам тај аспект живота бронзанодопског становништва Драгачева остаје још увек непознат.

Током бронзаног доба у Драгачеву, али и на ширем подручју, према резултатима досадашњих истраживања, тумул представља искључиви облик гробнице. Равни гробови нису констатовани. Међу истраженим хумкама доминирају објекти средње величине, до 20 m у пречнику и висине од 1 до 2 m. Калоте тумула углавном су израђене од насуте земље. Камен у конструисању тумула је констатован у виду венца, плашта или као део насипа (хумка 11 у Руји у Дучаловићима, хумка 9 у Гротници у Гучи, Сува чесма у Лучанима, хумке 6 и 7 са

¹ Драгачево заузима територију од већу од 730 km² и сачињавају га атари 49 насеља. На територији Драгачева се простире општина Лучани, која има површину од 454 km², док остала насеља административно припадају суседним општинама

² Оба неолитска налазишта, Брег у Гучи и Велике Ливаде у Крстацу, су непубликовани. Материјал се чува у Народном музеју у Чачку

потеса Марковица – Негришори) и опредељују се у рано бронзано доба.

Сагледавајући распоред гробова у хумкама, примећује се да је готово неизбежно постављање централног гробног места, или макар неке култне замене. Притом се секундарне гробне целине постављају на извесној удаљености од централног гроба, у концентричном распореду. Према наведеним резултатима истраживања могу се одредити типичне врсте гробница формианих током бронзаног доба, гробних прилога, као и делимично реконструисати одређена правила у култу мртвих.

Бронзано доба

Рано бронзано доба. Током раног бронзаног доба паралелно је практикован двојак ритуал – скелетно сахрањивање и спаљивање покојника. Камени саркофаг представља карактеристичну гробну конструкцију у хумкама Драгачева током овог раздобља. До сада је испитано осам саркофага у којима је обављано биригуално полагање покојника, али су исто тако познати и кенотафи. (Сл.3) Скелет покојника је полаган у јако згрченом положају, обично на десном боку (Марковица – Негришори, хумка 6, Руја у Дучаловићима, хумка 12, гроб 1и Рајића брдо код Гуче). Са суседног Каблара познат је и налаз саркофага са локалитета Велико поље који се, за разлику од драгачевских, издваја доста немарнијом изградом. Оријентације саркофага не показују неко одређено правило. Према М. Гарашанину, облик сахрањивања у каменим саркофазима припада групи Белотић – Бела црква. Употребу камених саркофага са згрченим скелетима везује за групу Глина III –Шнекенберг. Начин сахрањивања у групи Шомођвар, где су покојници, додуше, полагани у опруженом положају, уско се везује за облике сахрањивања у тумулима Драгачева (Garašanin 1983, 716 i d). Да је такав облик сахрањивања настављен и током наредног периода, потврђују и налази скелета у саркофазима из Губиног Дола код Рибашевине и Душковаца код Пожеге, поуздано опредељени у средње бронзано доба (Zotović 1985, 34).

Спаљивање покојника је обављано на ломачи која је могла бити унутар или ван тумула. У Крстацу у хумкама 2 и 4 спаљени остаци покојника остављани су на ломачи и засипани земљом (хумка 2) или прекривани конструкцијом од наслаганог камена формирајући облик ниске купе (хумка 4). Могуће да сличну конструкцију представља оштећена целина са Рује у Дучаловићима (хумка 10, гроб 2), а одређене сличности постоје и у централном гробу 3 из хумке 9 у Гротници у Гучи, где су спаљене кости уоквирене каменом, са два концентрична камена венца. Спалиште у оквиру хумке откривено је на локалитету Крушевље у Лучанима, на коме је положена урна са спаљеним

костима и прилозима. Сличан ритуал евидентиран је у хумкама 12 и 15 на некрополи Белотић – Шумар (Гарашанин 1973, 259). Нешто развијенији тип конструкције од камена откривен је на локалитету Сува чесма у Лучанима, начињен од купасто наслaганог камена, овалан у основи, унутар кога су се, измешане са земљом, налазиле спаљене кости и ритуално разбијени керамички судови. Блиску аналогију на територији Западне Србије налазимо у хумци у Вишесави код Бајине Баште, где су положени спаљени остаци више индивидуа измешани са спорадичним налазима ритуално разбијене керамике и прекривени набацаним камењем. Прилог је чинио суд врло близак фрагменту са тракастом дршком из конструкције у Сувој Чесми (Zotović 1985, 33). Слична конструкција констатована је у хумци на локалитету До у Дрежнику код Ужица (Zotović 1985, 33). Обављени ритуал у централном гробу на локалитету Крушевље нешто се разликује, будући да су на спалишту, фундираном камењем, калцинисане кости делимично стављене у урну. Аналогije постоје у хумци 3 у Врањанима и у Пилатовићима, где су спаљене кости такође делимично полагане у урне (Zotović 1985, 32 - 33).

Јединствену појаву представља налаз укопа-јама испод нивоа основне тумула на локалитету Ошљевац у Турици, без налаза покојника. У хумкама у долини реке Поблаћнице, хумке 3 и 4 са локалитета Доње поље и хумка 10 из Горњих Крајчиновића, откривене су идентичне целине без налаза покојника, опредељене као кенотафи (Зотовић 1990, 81 - 82). Сличне укопе проналазимо у монументалној хумци 37 на локалитету Доканова главица у Купрешком пољу, које А. Бенац сматра кенотафима насталим у оквиру неког погребног ритуала особеног за степске номаде. Опредељује их у средину раног бронзаног доба и сматра млађим од одговарајућих степских гробова у курганима-тумулима у Панонији, источном Балкану и у степским крајевима, даље на Истоку. За хумке са Купрешког поља наводи да су настале током последњег миграционог таласа степских номада према северозападном Балкану, али не оставља по страни и могућност да се ради само о степској традицији (Венас 1986, 81-83). Истог мишљења је и М.Зотовић.

Порекло укопа-јама из хумки у долини реке Поблаћнице, доводи у везу са продором и утицајем „Култура гробова јама“ из понтско-степских области и сматра их последицом завршног индоевропског миграционог таласа. Рекама Дрини и Лиму приписује посредничку улогу у ширењу ових утицаја (Зотовић 1990, 83,85).

Прилози у гробовима раног бронзаног доба су по правилу малобројни и своде се на карактеристичне облике керамичких посуда (најчешће биконични судови са две тракасте дршке) и камени алат и оружје (камене стрелице, оруђе и батови). Овај обичај се може повезати са одређеним правилима и ритуалним нормама или са оскудицом

која је владала у овим заједницама (Човић 1976, 81). Пехари са ниским биконичним трбухом, високим цилиндричним вратом и две тракасте дршке, појављују се скоро по правилу као прилог у каменим саркофазима. (Сл. 3,4)

Средње бронзано доба. Сахрањивање кроз средње бронзано доба је и даље биритуално. Одређене промене се прате у начину полагања покојника, врсти и броју гробних прилога, као и начину формирања гробних конструкција. Карактеристично је да је у истраженим тумулима из Драгачева већи број сахрана из средњег него из раног бронзаног доба, што може да указује на пораст броја становништва.

Приликом скелетног сахрањивања покојници су полагани у благо згрченом положају са рукама савијеним у лактовима и шакама принетим ка лицу. Ноге су савијене у коленима. Полагани су директно на земљу или у конструкције од камена (Руја, хумка 13, гробови 1 и 2), и најчешће прекривани наслаганим камењем (Руја, хумка 13, гроб 1). Пример обликовања подлоге правоугаоног облика од ситнијег камена и шљунка, на којој је положен покојник, налазимо у Гротници, хумка 4, гроб 1. Сличне конструкције, опредељене као кенотафи, откривене су на истој некрополи у хумци 3. Једна солиднија конструкција од шкриљастих плоча правоугаоног облика са поплочаним дном и оквиром откривена је у Крстацу, хумка 6, гроб 3, без налаза покојника, што је одређује као кенотаф. Оријентација скелетних гробова показује знатне различитости, али се може запазити извесно поштовање оријентације правцем СЗ – ЈИ.

Сличне форме сахрањивања налазимо у хумкама Подриња. Покојници су полагани директно на земљу или у гробне конструкције, са оквиром и поплочаном подлогом, или на посебно формиране подлоге – тзв.одар (Kosorić 1976, 20 - 21). Подлога од камена – одар, откривена је и на локалитету Шумар у Белотићу, хумка 11, гроб 2, са скелетом у опруженом ставу (Гарашанин 1958, 22). Сахрањивање у каменним конструкцијама од ситнијег камена, налик ковчезима, налазимо у хумци 14 на Шумару, хумка 2 на локалитету Јованин брег, хумка 5 на локалитету Ћетениште. Према М. Гарашанину, наведене карактеристике сахрањивања се укључују у круг западносрпске варијанте ватинске групе. Одступања су регионалне природе. Наводи да је сахрањивање у опруженом положају заступљено у све три развојне фазе западносрпске варијанте, док је згрчени положај нарочито типичан у гробовима са ковчегом средње и касне фазе. Сахрањивање без конструкције је заступљено у свим фазама, док су камене конструкције нарочито честе у гробовима Подриња (Garašanin 1983, 742 - 743).

Спаљивање покојника се обављало полагањем спаљених остатака у урне, најчешће заједно са прилозима. На основу начина полагања урни, могуће је издвојити више варијанти:

1) урне постављене на слој ритуално нагореле земље (Крстац, хумка 3, урне 1 и 2);

2) у оквиру површине омеђене каменом са слојем печене земље и гара (Крстац, хумка 3, урне 1, 3 и 4);

3) око урни може бити конструкција од насатично постављеног камена (Крстац, хумка 3, урне 1 и 2; хумка 6, урне 1 и 2);

4) конструкција од камена у облику минијатурног саркофага (Крстац, хумка 3, гроб 3);

5) обод урни може бити прекривен плочастим каменом (гробови 2, 3 и 4 из хумке 3 у Крстацу);

6) кружна или овална површина од камена формирана изнад обода урне (Крстац, хумка 3, урне 1 и 4 (Сл. 5); Бабињак, хумка 3, гроб 1);

7) урне слободно укопане, без одређене гробне конструкције (Бабињак, хумка 3, урне 1 и 2; Крушевље, гроб 2);

8) полагање урне на мању површину од ситнијег камена и шљунка (Гротница, хумка 3, гроб 3).

Спаљене кости положене без реципијента су констатовани у Турици, гроб 1.

Прилози у гробовима средњег бронзаног доба су бројнији и разноврснији за разлику од раног бронзаног доба, и у првом реду се односе на бронзани накит. Оружје је врло ретко чинило гробни инвентар³ (Ћовић 1963, 47). Предмети од бронзе представљају новину. Обично су остављани комади накита-наруквице, торквеси, нопенринзи, привесци, игле. (Сл. 6) До сада су пронађена свега три примерка оружја – ножева од којих два припадају тзв. типу егејских бодежа. (Сл.7) Форме и декорација овог накита имају врло блиске паралеле у Средњој Европи, што говори у прилог јаким културним утицајима који су се ширили на ову регију са севера. Један део налаза свакако чине импортовани комади, док се на основу извесних детаља израде може претпоставити постојање металуршких центара управо у западним деловима Србије (Васић 1997). Керамичке форме се у потпуности уклапају у керамографски опус тзв. западносрпске варијанте ватинске групе према М. Гарашанину (Гарашанин 1983б), док се у новије време ови облици приближавају Белегиш култури (Тасић 2002). (Сл. 8,9)

Сличне погребне карактеристике сусрећу се, према М. Гарашанину, у гробовима западносрпске варијанте ватинске групе. У Врањанима, у хумкама 1 и 2, спаљене кости су полагане без урне на посебно припремљену подлогу (Zotović 1985, 40). Постављање калцинисаних

³ Сличне карактеристике међу гробним прилозима током раног и средњег бронзаног доба су установљене и на Гласинцу, док се у начину сахрањивања покојника уочавају разлике.

костију у урне је такође познато из гробова средње фазе у хумкама на Шумару, где је око урне постављана и камена конструкција. Истој фази припада и камени ковчег постављен око око урне уз хумке 3 на Церику, док је двојни гроб са каменим ковчезима, форма слична гробу 3 из хумке 3 у Крстацу, познат из хумке 7 у Добрачи, који припада касној фази (Gađanin 1983,744).

Касно бронзано доба. Касном бронзаном добу, за сада, припада једино гроб 2 из хумке на локалитету Ошљевац у Турици, где је на већој површини са гаром остављен само прилог – бронзани нож, што у суштини указује на кенотаф. На основу само једног сигурно опредељеног налаза немамо могућност доношења закључака о одређеним правилима у вези са погребним обичајима овог раздобља.

Гвоздено доба

Поред знатног броја истражених локалитета из претходног раздобља – бронзаног доба, за период гвозденог доба у Драгачеву се сигурно везује само један случајни налаз. Једна сребрна фибула и неколико комада гвозденог оружја, са локалитета Гротница у Гучи, могуће да је представљао део инвентара из растурених гробова V века пре н.е. (Васић, Дмитровић 2008). Гробови из истог периода представљају релативно добро истражену категорију у суседној долини Западне Мораве, што може да указује на одређена социо-економска збивања на овом простору.

Погребни обичаји

Када је у питању тумачење одређених ритуалних радњи бронзано-допског становништва, треба имати у виду да су једина средства за њихову реконструкцију материјални трагови обављених обреда, констатовани приликом археолошких истраживања. Тумачење одређених обреда може се евентуално извести поређењем са описима које доносе антички писци, као и увидом у савремену етнографију.

Култ мртвих је по правилу најконзервативнији култ, чије се одредбе врло детаљно поштују и извршавају. Промене које се прате у начину сахрањивања и обредима, обично су знак етничких промена или јаких утицаја из других културних центара. Према опште прихваћеном мишљењу, све радње које се практикују у култу мртвих, чине се из страха од покојника, ради умирења и везивања његове душе. Зато су погребне дужности схватане веома озбиљно и преношене су с колена на колено (Чајкановић 1985а,106). Незаобилазан пратилац погребног култа чини ватра, која је употребљавана како у лустративне сврхе, тако и за уништавање покојника (Тројановић 1930, 159).

Други стални пратилац је свакако камен. Коришћен је приликом изградње саме хумке (камени плашт и венац) и у изградњи гробних конструкција. Употреба камена за формирање гробова констатована је и код инхумације и инцинерације. Постоји као врло старо и примитивно веровање везивање душе за камен у циљу онемогућавања њеног кретања (Чајкановић, 1985а, 89 - 91).

По површини основе хумке, дакле приликом припреме за њено подизање, налази фрагмената грнчарије се доводе у везу са извесним ритуалним радњама обављаним пре формирања гробнице (остаци даће, ритуално ломљење грнчарије...). Спалишта са животињским костима се могу довести у везу са жртвеним обредима који прате култ мртвих. Уломци грнчарије из насипа, као и са површине калоте хумке, вероватно указују на остатке даће практиковане у одређеним временским размацима, а свакако у вези са одржавањем култа предака. У старо доба се веровало да човек у гробу живи, тако да никад није пропуштено да се обављају одређене радње у циљу његовог одржавања (де Куланж 1956,8).

Више празних гробова–кенотафа указују на обичај обредног сахрањивања. Такав гроб имао је функцију одређеног, материјализованог места где треба да буде везана душа умрлога и на коме су обављани обреди (Барјактаревећ 1960, 363), констатовани су кроз цео период бронзаног доба. Различите гробне конструкције употребљене том приликом, израз су кулtnих образаца раздобља у коме су настали (Никитовић 2001). Након полагања умрлог у гроб, обичај је да се уз њега оставе дарови-прилози, у првом реду јело и пиће, као и лични предмети: накит, алат занимања покојника или оружје. Има примера да се прилози пре полагања у гроб уништавају или обредно ломе на самом гробу. Несумњиво је да хумке имају важност сакралних места чак и до данашњих дана. О њиховој веома дугој употреби сведочи више хришћанских гробова откривених у појединим тумулима, као и постојање савремених гробаља на овим древним

некрополама (Веселичић 2008). Сумирањем резултата везаних за тумачење погребних обреда током бронзаног доба, може се установити да припадају индоевропском кругу и да се, уз извесне промене, понављају и до данашњих дана.

Овај преглед пружа, кроз анализу резултата археолошких истраживања, релативно јасну слику о прапочецима људског настањивања на територији Драгачева. Топографија и природни ресурси су свакако одређивали економику прастановника ових подручја, што је сигурно један од најважнијих услова који детерминише врсту, облик и број налазишта. Данашњи ниво истражености археолошких локалитета из праисторије не мора да буде одлучујући у доношењу закључака, али је сигурно сасвим довољан за сагледавање основних правила, кретања и припадности праисторијских култура.

Слика 1 – Дучаловићи, Руја, хумка 13

Слика 2 – Крстац, хумка 3, гроб 4

Слика 3 - Крстац, хумка 3, гроб 4

Слика 4 - Крстац, хумка 3, урна 2

Слика 5 – Дучаловићи, хумка

Слика 6 – Гуча, Гротница

Слика 7 – Егејски бодежи

Библиографија

Барјактаревић, Мирко. 1960. Празан гроб, *Зборник Филозофског факултета V-1*: 355 - 365

Benac, Alojz. 1986. *Praistorijski tumuli na Kupreškom polju*, Centar za balkanološka ispitivanja. Djela, knjiga LXIV. Sarajevo.

Валтровић, Михаило. 1890. Бакрене и бронзане старине из Србије, *Старинар* 7: 65 - 96.

Васић, Растко. 1997. Белешке о бронзаном добу у Србији, *ЗРHM XXVII*: 37 - 47.

Васић, Растко, Дмитровић, Катарина. 2008. Неколико случајних налаза из гвозденог доба са локалитета Гротница у Гучи. *ЗРHM XXXVIII*: 11 - 22.

Веселичић, Милица. 2008. Сахрањивање током средњег века и новијег доба у праисторијским хумкама у чачанском крају, *ЗРHM XXXVIII*: 83 – 120.

Вранић, Светлана. 2002. *Белегиш, Стојића Гумно, некропола спаљених покојника*, Београд: Музеј града Београда.

Гарашанин, Милутин и Драга. 1958. Ископавање тумула у Бело-тићу и Белој Цркви. *ЗРHM I*: 17 - 46.

Гарашанин, Милутин. 1973. *Праисторија Србије*. Београд: Српска књижевна задруга.

Garašanin, Milutin. 1983a. Grupa Belotić – Bela Crkva. *PJZ IV*: 705 – 718.

Garašanin, Milutin. 1983b. Zapadnosrpska varijanta vatinske grupe. *PJZ IV*: 736 – 753.

Дмитровић, Катарина. 2001. Народни музеј Чачак 1952 - 2002.: Археолошко одељење. *ЗРHM XXXI*: 259 - 266.

Дмитровић Катарина. 2006. Погребни обичаји становништва бронзаног доба у Драгачеву. *ЗРHM XXXVI*: 11 - 30.

Dmitrović, Katarina. 2010. Burial Customs during the Middle Bronze Age in the Northern Part of West Morava Valley, Serbia. Pp. 187 - 196. In: *Tracians and Their Neighbours in Antiquity. Studia in Honorem Valerii Sîrbu*. Ed. Ionel Căndea, Muzeul Brăilei, editura Istros. Brăila.

Ердељановић, Јован. 1902. Доње Драгачево, *Насеља и порекло становништва I*.

Zotović, Mihailo. 1985. *Arheološki i etnički problemi bronzanog i gvođenog doba Zapadne Srbije*. Titovo Užice: Zavičajni muzej. Beograd: Savez arheoloških društava Jugoslavije.

Зотовић, Михаило. 1990. Истраживања праисторијских хумки у долини Поблаћнице, *Старинар XL-XLI*: 77 - 88.

Каниц, Феликс. 1985. *Србија, земља и становништво*. Београд: Српска књижевна задруга; ИРО „Рад“.

Kosorić, Milica. 1976. *Kulturni, etnički i hronološki problemi nekropola Podrinja*, Tuzla: Muzej Istočne Bosne.

Де Куланж, Фистел. 1956. *Античка држава*. Београд: Просвета.

Никитовић, Лидија. 1992. *Западно Поморавље у неолиту*. Каталог изложбе. Чачак: Народни музеј

Никитовић, Лидија. 2001. Прилог проучавању празних гробова у бронзаном добу Драгачева. *ЗРМ XXXI*: 6 - 11.

Никитовић, Лидија, Стојић, Милорад, Васић, Растко. 2002. Мојсиње, некропола под хумкама из бронзаног и гвозденог доба. Чачак: Народни музеј Чачак.

Поповић, Илија. 2006. *Општина Лучани*. Лучани: Центар за културу, спорт и туризам општине Лучани „Драгачево“ у Гучи

Станојевић, Алекса. 1890. Бат из Марковице. *Старинар* 7: 108 - 110.

Тасић, Никола. 2002. Некропола у Белегишу и проблем белегишке културе. У: Вранић, Светлана. *Белегиш, Стојића Гумно - некропола сапљених покојника*. Београд: Музеј града Београда: 168 - 184

Тројановић, Сима. 1890. Преисторијске старине из Рудничког округа. *Старинар* 7: 101 - 107.

Тројановић, Сима. 1892. Преисторијске старине из Рудничког округа. *Старинар* 9: 1 - 23.

Тројановић, Сима. 1930. *Ватра у обичајима и животу српског народа*. СЕЗ, књига XLV. Живот и обичаји народни, књига 19. Београд: Српска краљевска академија.

Чајкановић, Веселин. 1985а. *Стара српска религија и митологија* 5. Београд: Српска књижевна задруга и др.

Чајкановић, Веселин. 1985б. *О магији и религији*. Београд: Српска књижевна задруга и др.

Ћовић, Боривој, 1963. Pogrebni običaji praistorijskih stanovnika Glasinačkog područja. *GZM XVIII*: 41 - 59

Човић, Боривој. 1976. *Од Бутмира до Илира*. Сарајево: „Веселин Маслеша“.

Списак скраћеница:

ЗФФ – Зборник Филозофског факултета, Београд

ЗРМ – Зборник радова Народног музеја, Чачак

ЗРМ – Зборник радова Народног музеја, Београд

PJZ – Praistorija jugoslavenskih zemalja, Sarajevo

СЕЗ – Српски етнографски зборник, Београд

GZM - Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo

Katarina Dmitrović

First Inhabitants of the Territory of Dragačevo

This paper analyzes basic characteristics of material traits of humans inhabiting the territory of Dragačevo during prehistory. Affiliation by typology or style, culture and chronology has been determined through typical forms of material culture. At the same time, regional specificities which characterize Dragačevo in the wider geographical region are also stressed.

Key words: Dragačevo, material culture, prehistory, burial sites.